

Моніторинговий звіт

«УНІВЕРСАЛЬНИЙ СОЛДАТ»
або освіта як знаряддя Росії
на окупованому півдні України

липень-вересень 2025 року

Авторка: Тетяна Личко

Моніторинг: Ольга Шаповал, Тетяна Личко

Літературна редакція: Юлія Шекет

Верстка та дизайн: Олена Афанасьєва

«Універсальний солдат», або Освіта як зброя Росії на окупованому півдні України. Моніторинговий звіт / Т. Личко, О. Шаповал. — Київ: ЦГП «Альменда», 2025. — 36 с.

Моніторинговий звіт підготовлено Центром громадянської освіти «Альменда» у межах проєкту «Захист дитинства: справедливість та реінтеграція для дітей з ТОТ». Проєкт реалізується за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Чеської Республіки в межах Transition Promotion Program.

Погляди, репрезентовані у цьому матеріалі, належать авторам і не відображають офіційної позиції МЗС Чеської Республіки.

Центр громадянської освіти «Альменда» (ЦГП «Альменда») — громадська організація, зареєстрована в Ялті 2011 року. До 2014 року пріоритетним напрямом діяльності організації була освіта в сфері прав людини. В 2014 році через окупацію Криму організація була вимушена переїхати до Києва. Нині пріоритетні напрями діяльності організації — забезпечення систематичного збору точних, своєчасних, перевірених даних щодо серйозних порушень стосовно дітей в ситуаціях збройного конфлікту.

Під час підготовки моніторингових звітів ЦГП «Альменда» керується принципами об'єктивності, достовірності та своєчасності.

Детальніше про Центр громадянської освіти «Альменда»: <http://almenda.org>

Електронна пошта для зауважень і пропозицій: info@almenda.org

ЗМІСТ

Зміст	3
Вступ	4
Методологія	5
Обмеження	6
Скорочення	7
I. Індоктринація	8
Початок нового навчального року в окупації	9
Єдині підручники	9
Підготовка педагогів	12
Примусова паспортизація	13
Програми русифікації	15
II. Мілітаризація	18
Воєнізовані табори та збори	19
Мілітаристські ігри	30
Висновки	35

ВСТУП

Після початку тимчасової окупації українських територій Російська Федерація (далі — РФ) встановила тотальний контроль над усіма сферами життя на окупованих територіях і через створені нею окупаційні адміністрації системно нав'язує власні політичні, культурні, релігійні та освітні наративи. Особливу увагу при цьому приділяють дітям і молоді. Через формальну й неформальну освіту, літні «оздоровчі» програми, дозвілєві й культурні заходи окупаційна влада цілеспрямовано руйнує українську ідентичність неповнолітніх і готує їх до служби державі-агресору.

Моніторинг відкритих джерел за липень-вересень 2025 року фіксує продовження масштабної кампанії з мілітаризації та індоктринації українських дітей на тимчасово окупованих територіях (далі — TOT). Літній період, традиційно призначений для відпочинку та оздоровлення дітей, РФ використала для інтенсивної військової підготовки неповнолітніх: діти проходили вогневу, тактичну й інженерну підготовку в таборах під керуванням російських військовослужбовців, брали участь у воєнізованих іграх разом з учасниками війни проти України, відвідували військові об'єкти та зустрічалися із т. зв. «героями СВО». Паралельно з 1 вересня 2025 року на TOT запроваджено викладання за новими єдиними підручниками з історії Росії, розпочато перепідготовку педагогів для «правильного» донесення російських наративів, а також посилено політику примусової паспортизації з публічними церемоніями складання присяг на вірність Росії.

Під виглядом «патріотичного виховання», «оздоровлення» та «освітніх поїздок» українських дітей системно вивозять до РФ і на TOT АР Криму, де вони проходять ідеологічне оброблення, їм нав'язують російську ідентичність, героїзують російських військових і формують образ України як ворожої держави.

Зміст, масштаб і системність такої діяльності свідчать про цілеспрямовану політику асиміляції та русифікації українських дітей, підготовки їх до служби в збройних силах держави-агресора, що є грубим порушенням норм міжнародного гуманітарного права.

Зафіксовані за моніторинговий період дії можуть вважатись порушеннями:

- **статті 26** Загальної декларації прав людини, яка встановлює, що освіта має спрямовуватися на повний розвиток людської особи та на збільшення поваги до прав людини й основних свобод, сприяти взаєморозумінню,

толерантності й дружбі між усіма народами, расовими чи релігійними групами;

- **статті 13** Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, що закріплює право на освіту;
- **статті 20** Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, де встановлено, що будь-яка пропаганда війни має бути заборонена законом;
- **статті 29** Конвенції про права дитини, яка вказує, що освіта дитини має спрямовуватися на підготовку її до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності та дружби між усіма народами, етнічними, національними та релігійними групами;
- **статей 38, 39** Конвенції про права дитини, що унормовують захист дітей в умовах війни;
- **статті 50** Четвертої Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, що забороняє державі-окупанту заносити дітей до списків підконтрольних їй формувань або організацій;
- **статті 51** Четвертої Женевської конвенції, що забороняє окупаційній державі примушувати людей, що перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах, а також будь-який тиск чи пропаганду, спрямовані на забезпечення добровільного вступу на військову службу.

МЕТОДОЛОГІЯ

Період дослідження: з 1 липня до 30 вересня 2025 року.

Географія: тимчасово окуповані території Запорізької, Херсонської областей, Автономної Республіки Крим і міста Севастополь.

Сфери дослідження: мілітаризація дітей на окупованих територіях, індоктринація та руйнування української ідентичності, залучення неповнолітніх до дій, спрямованих на підтримку збройної агресії РФ проти України, руйнація української системи освіти.

Джерела інформації

Звіт базується на відомостях з відкритих джерел, зокрема:

- з офіційних повідомлень органів державної влади України;

- зі звітів і публікацій громадських організацій;
- з відкритих джерел тимчасово окупованих територій, а саме:
 - на інформації, розміщеній на офіційних сайтах і сторінках у соціальних мережах (разом із мережею «ВКонтакте») так званих «міністерств / відомства / відділу освіти тимчасово окупованої території»;
 - на інформації, розміщеній на сайтах загальноосвітніх шкіл тимчасово окупованих територій;
 - на публікаціях місцевих медіа тимчасово окупованих частин Херсонської, Запорізької областей, Автономної Республіки Крим і міста Севастополь;
 - на інформації, оприлюдненій у соціальних мережах;
- з офіційних статистичних даних Російської Федерації.

ОБМЕЖЕННЯ

Звіт не охоплює території тимчасово окупованих частин Луганської та Донецької областей.

Для цього звіту автори використовували лише доступні для них джерела. Робота з джерелами й аналіз інформації тривали до 15 жовтня 2025 року. Інформація та повідомлення, які не вдалося верифікувати станом на дату публікації звіту, не включені до нього.

Для написання звіту автори використали дані, знайдені в соціальній мережі «ВКонтакте». Це зумовлено тим, що після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України більшість інформації від представників окупаційної влади опублікована саме в цій соціальній мережі, тому вона нині є фактично єдиним можливим джерелом доступу для отримання необхідних відомостей. З тих самих причин у звіті використано матеріали російських медіа та ресурсів тимчасово окупованих територій.

Інформація, репрезентована у цьому звіті, має на меті фіксацію злочинів Російської Федерації та боротьбу з поширюваною нею дезінформацією.

СКОРОЧЕННЯ

ТОТ — тимчасово окуповані території України

РФ — Російська Федерація

СВО — «спеціальна воєнна операція» — термін, яким в Росії називають повномасштабне вторгнення в Україну

ДТСААФ — Всесоюзне Ордена Червоного Прапора Добровільне товариство сприяння армії авіації і флоту

т. зв. — так званий

ДНР — так звана Донецька Народна Республіка, тобто тимчасово окупована Російською Федерацією територія Донецької області

ЛНР — так звана Луганська Народна Республіка, тобто тимчасово окупована Російською Федерацією територія Луганської області

ЗВО — заклад вищої освіти

АР Крим — Автономна Республіка Крим

БПЛА — безпілотний літальний апарат

МВС — Міністерство внутрішніх справ

I.

ІНДОКТРИНАЦІЯ

ПОЧАТОК НОВОГО НАВЧАЛЬНОГО РОКУ В ОКУПАЦІЇ

Моніторинг свідчить про чітку тенденцію: у 2025–2026 навчальному році окупаційна влада не лише підтримує вже наявні механізми русифікації, а й поглиблює їх через впровадження нових підручників, нових модулів у навчальних програмах, перепідготовку вчителів¹ та «патріотичні» заходи, спрямовані на витіснення українського культурного й освітнього контенту. З вересня 2025 року окупаційна влада оголосила про посилення акценту на викладанні історії Росії — завдяки скороченню годин суспільствознавства. За заявою т. зв. міністра освіти і науки Запорізької області Олександра Калягіна, програми мають бути повністю синхронізовані з федеральними стандартами РФ, щоб «діти пам'ятали свою історію та внесок предків»², що фактично означає подальше нав'язування українським дітям російських історичних наративів.

ЄДИНІ ПІДРУЧНИКИ

З 1 вересня 2025 року в школах на ТОТ запроваджують викладання за новими єдиними підручниками з історії (всесвітня історія та історія Росії) для 5-х–7-х класів — для «формування патріотичного світогляду».

Для 10-х–11-х класів ці підручники діють ще з 2023 року та містять розділи про так звані «Кримську весну» і «СВО». Формально перехід розрахований на два роки (2025 — 5–7 класи, 2026 — 8–9 класи)³. Проте, оскільки оновлені підручники історії вже внесені до федерального переліку, це дозволяє регіонам впроваджувати їх повністю раніше визначеного терміну.

Наприклад, в окупованому Севастополі одразу перейшли на повну лінійку: у серпні 2025 року до шкіл ввезено понад 59 тисяч примірників для 5-х–9-х класів⁴, а так зване «міністерство освіти, науки та молоді Республіки Крим» повідомило про закупівлю 122 838 нових підручників для 5-х–7-х класів⁵.

На ТОТ Херсонської області в серпні 2025 року теж звітують про отримання підручників нового зразка для 5-х–9-х класів⁶.

1 <https://zonews.ru/news/s-1-sentjabrja-v-rossii-nachnetsja-masshtabnaja-perepodgotovka-uchitelej-istorii>, архів: <https://archive.ph/wip/vws6r>

2 <https://tass.ru/obschestvo/24119723>, архів: <https://archive.ph/eCrnd>

3 <https://tass.ru/obschestvo/24854601?ysclid=mev59k9b3w43596905>,

архів: <https://archive.ph/wip/l5xg2>

4 https://vk.com/wall-177557250_31845, архів: <https://archive.ph/wip/zeBPI>

5 <https://t.me/minobrKrima/13123>, архів: <https://archive.ph/wip/2v40z>

6 <https://newsherson.ru/other/2025/08/28/85042.html>, архів: <https://archive.ph/wip/sOq06>

У презентації нових єдиних підручників брав участь особисто президент РФ Путін, який зазначив, що це «надзвичайно важлива робота для збереження національної пам'яті та спадкоємності поколінь»⁷.

Через це впровадження міністр просвіти РФ Кравцов анонсував масштабну перепідготовку вчителів історії для «правильного» викладання за єдиними підручниками⁸.

Детальніше про впровадження нових підручників та інші зміни в навчальному процесі — у статті [«Освіта як інструмент російської пропаганди: що змінилось для учнів на ТОТ з 1 вересня»](#).

Окрім основних шкільних підручників, до початку 2025–2026 навчального року було презентовано нове видання «Воєнна історія Росії», підготовлене Російським військово-історичним товариством під редакцією В. Мединського. Підручник виходить у трьох книгах: для 6-х–7-х класів (Давня Русь — кінець XVII ст.), для 8-х–9-х класів (XVIII — початок XX ст.), для 10-х–11-х класів (від подій Першої світової війни до сучасності, включно з вторгненням в Україну). Видання синхронізоване з основним шкільним курсом історії та призначене для **учнів суворовських, нахімівських, кадетських училищ, кадетських класів, для тих, хто хоче обрати професію військового, а також для всіх, хто цікавиться військовою історією Росії**⁹. Попри профільне спрямування, за твердженням міністра просвіти РФ Сергія Кравцова, «Міністерство просвіти погодило підручник “Військова історія Росії” і **рекомендує його абсолютно всім школам країни, а не лише військовим**. А для вчителів історії разом із Російським військово-історичним товариством **буде організовано підвищення кваліфікації “під цей посібник”**»¹⁰. Впровадження в загальноосвітніх школах дає змогу окупаційній владі використовувати підручник як інструмент мілітаризації й русифікації: через заняття з «воєнної слави» та «патріотичних традицій» у дітей формують образ війни як нормального стану, а російського солдата — як зразка для наслідування.

7 <https://e-cis.info/news/566/128389>, архів: <https://archive.ph/wip/BPX6N>

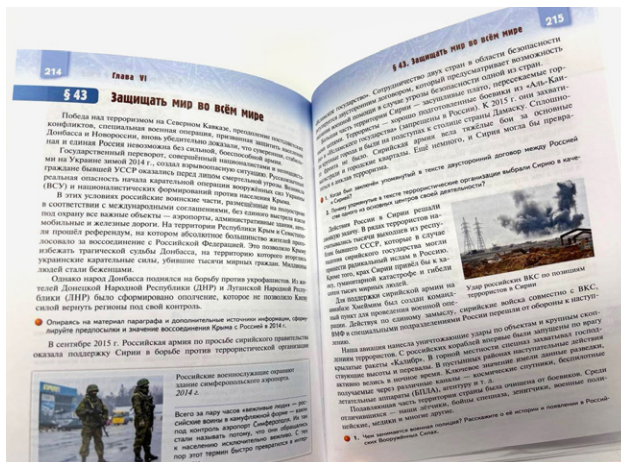
8 <https://zonews.ru/news/s-1-sentjabrja-v-rossii-nachnetsja-masshtabnaja-perepodgotovka-uchitelej-istorii>, архів: <https://archive.ph/wip/vws6r>

9 <https://lugansk.bezformata.com/listnews/uchebnik-po-voennoj/141939774/>, архів: <https://archive.ph/wip/VzOQr>

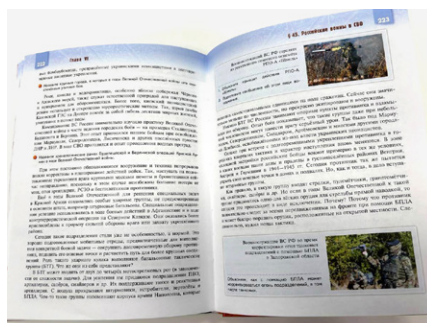
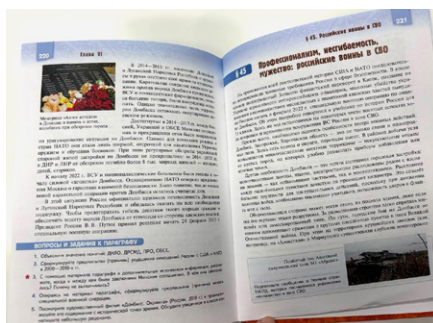
10 <https://www.kp.ru/daily/27657/5041864>, архів: <https://archive.ph/wip/qcFwl>

На фото: Владімір Медінський під час презентації підручника «Воєнна історія Росії» під його редакцією, Москва. Джерело: <https://www.kp.ru/daily/27657/5041864>, архів: <https://archive.ph/wip/qcFwI>

На фото: сторінки підручника «Воєнна історія Росії» за редакцією Медінського. Джерело: https://t.me/rbc_news/111187, архів: <https://archive.ph/wip/t6IXR>

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ

У липні на TOT Запорізької області для педагогів провели навчання з підвищення кваліфікації¹¹ та «просвітницький захід із формування ефективної команди». У ньому взяли участь викладачі шкіл і вишів, а також представники окупаційного «міністерства освіти і науки у Запорізькій області». Педагогів навчали «правильно» доносити учням інформацію про цінності російської державності, ознайомили з «історичними фактами» про т.зв. Новоросію та Давню Русь, а також **«викрили фейки укронацистської пропаганди»** — наприклад, твердження, що гривня — злиток золота, срібла — насправді вперше з'явилася на руській землі¹².

Ще один напрям роботи з підготовки педагогів — курс «Профілактика поширення ідеології неонацизму серед дітей та молоді», розроблений Всеросійським громадсько-державним просвітницьким товариством «Знання», у якому доносяться методи та інструменти роботи з дітьми задля виявлення проукраїнської позиції. Детальніше — у звіті [«Як Росія стирає українську ідентичність під виглядом боротьби з екстремізмом»](#).

У 2025 році на тимчасово окупованих територіях триває дефіцит педагогічних кадрів¹³. Для його усунення Росія активно реалізує програму «Земський учитель», фінансовану з федерального бюджету. З 2025 року розмір виплат для учасників програми подвоєно — вони становитимуть 2 млн рублів, якщо педагог погоджується працювати на TOT¹⁴. При цьому для викладання в окремих регіонах учителю не обов'язково мати повну педагогічну освіту, достатньо середньої спеціальної або незакінченої вищої освіти. За моніторинговий період «земські вчителі» уперше з'явилися на TOT Херсонської області¹⁵, а на TOT Запорізької¹⁶ області та TOT Криму¹⁷ учасники цієї програми розпочали викладання ще раніше. З огляду на кількість відкритих вакансій, їхня присутність, імовірно, зростатиме протягом навчального року¹⁸.

11 <https://t.me/obrzp/35326>, архів: <https://archive.ph/wip/8DIRy>

12 <https://t.me/obrzp/35239>, архів: <https://archive.ph/wip/mGIgT>

13 <https://sevastopol-news.com/society/2025/05/14/460775.html>, архів: <https://archive.ph/wip/xt3Yk>

14 <https://rutube.ru/video/private/ed933c0eedd472cfbbad9c8316cd13e7/?p=uc1878Dc8-hQd5zrxTYFwQ>, архів: <https://archive.ph/wip/X4xWT>

15 https://t.me/SALDO_VGA/10492, архів: <https://archive.ph/wip/fZBqz>

16 <https://zonews.ru/news/shest-zemskih-uchitelej-rabotajut-v-shkolah-zaporozhskoj-oblasti/>, архів: <https://archive.ph/wip/Zz2MO>

17 <https://krippo.ru/index.php/14-moduli/3279-65>, архів: <https://archive.ph/wip/gOGGh>

18 <https://zemteacher.apkpro.ru/vacancies?regionId=88&>, архів: <https://archive.ph/wip/yOTtk>

ПРИМУСОВА ПАСПОРТИЗАЦІЯ

На тимчасово окупованих територіях України Росія активно просуває політику примусової паспортизації, зокрема серед неповнолітніх. Під виглядом урочистих церемоній і виховних ініціатив окупаційна влада формує в дітей уявлення про приналежність до «єдиної російської держави» й нав'язує лояльність до агресора. Ці заходи організовують за участі представників силових структур, окупаційних адміністрацій і прокремлівських молодіжних рухів, що перетворює процес отримання паспорта на інструмент демонстрації політичного контролю.

Публічні вручення паспортів проводять регулярно, зазвичай за програмою **«Ми — громадяни Росії»**, яка реалізується в межах російського національного проєкту «Молодь і діти» та спрямована на закріплення дітей із ТОТ у правовому, культурному та ідеологічному просторі Росії.

Приклади заходів для дітей із ТОТ Криму та міста Севастополя.

■ У липні у тимчасово окупованому **Севастополі 18 школярів** отримали паспорти у **«День сім'ї, любові та вірності»**. Участь у церемонії взяли **учасник т. зв. СВО Андрій Хорошилов та голова осередку руху «Движение Первых» Анна Молчанова**. Дітей публічно закликали «розвиватися, працювати та захищати інтереси батьківщини», що вкотре демонструє використання теми громадянства для нав'язування військово-патріотичних цінностей¹⁹.

■ У вересні 2025 року окупаційна влада провела «урочисту церемонію вручення паспортів» у Міжнародному дитячому центрі «Артек». Захід відбувся за підтримки Міністерства освіти РФ та т.зв. МВС у Республіці Крим. Під час церемонії 34 дітей, зокрема з ТОТ, отримали перший паспорт громадянина РФ **з рук учасника т. зв. СВО**²⁰.

Приклад заходів для дітей із ТОТ Херсонської області.

■ У серпні в тимчасово окупованому місті Генічеськ окупаційна влада також показово вручала паспорти школярам. Захід відбувся за участі представників окупаційної адміністрації та російських правоохоронних органів, які підкреслювали обов'язок дітей бути «гідними громадянами Росії», дотримуватися законів держави-окупанта та шанувати її символи²¹.

19 <https://t.me/mypervie92/5974>, архів: <https://archive.fo/wip/XDfE1>

20 https://vk.com/wall-122681115_9135, архів: <https://archive.ph/wip/dtRC2>

21 <https://herson.bezformata.com/listnews/hersonskoy/149990570/>, архів: <https://archive.ph/wip/EhmU8>

Приклад заходів для дітей із ТОТ Запорізької області.

У серпні 2025 року в тимчасово окупованому Мелітополі відбулася урочиста церемонія вручення паспортів, приурочена до Дня Державного прапора РФ. Паспорти вручали представники окупаційних силових структур Росії — полковники поліції та юстиції з управління МВС і Слідчого комітету РФ у Запорізькій області. До заходу також долучилися представники прокремлівського молодіжного руху «Двіженіє первых», які використовують подібні події для «виховання патріотизму» та формування лояльності дітей до окупаційного режиму. Під час церемонії виконали пісню «Росія — це ми!» про «єдність і гордість за Росією», що підсилювало пропагандистський ефект і перетворювало момент отримання документа на елемент ідеологічного ритуалу²². Подібне вручення провели і в тимчасово окупованому Бердянську²³. А т. зв. «День возз'єднання Донецької Народної Республіки, Луганської Народної Республіки, Запорізької та Херсонської області з Російською Федерацією» став ще одним приводом для показового вручення паспортів, під час якого діти складали присягу на вірність Росії та зобов'язувались її захищати²⁴.

На фото: т. зв. в. о. начальника управління з питань міграції ГУ МВС Росії у Запорізькій області, полковник поліції Олег Ступішин вручає паспорт громадянина Росії неповнолітньому. Серпень 2025 року, ТОТ Мелітополя, Запорізька область. Джерело: https://t.me/mypervie_zp/5548, архів: <https://archive.ph/wip/517DY>

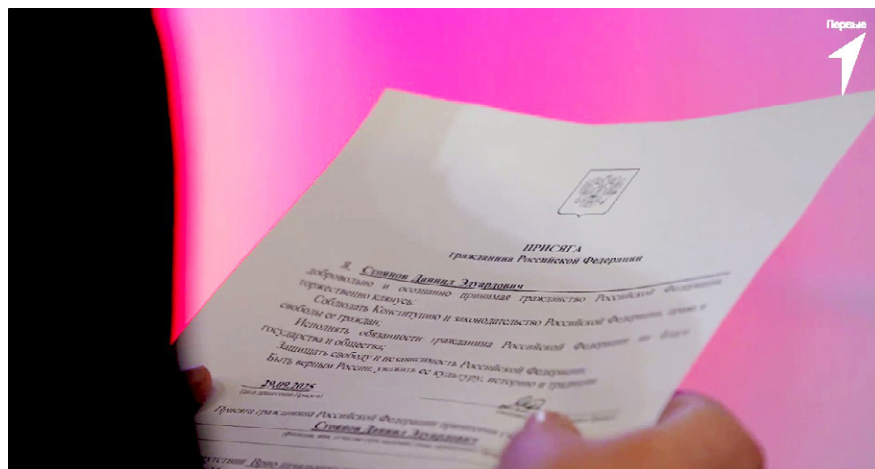
22 https://t.me/mypervie_zp/5548, архів: <https://archive.ph/wip/517DY>

23 https://t.me/mypervie_zp/5555, архів: <https://archive.ph/hrRpP>

24 https://t.me/mypervie_zp/5861, архів: <https://archive.ph/wip/RTKzY>

На фото: представники окупаційних силових структур Запорізької області разом з неповнолітніми, яким вручили паспорти громадян Росії. Серпень 2025 року, ТОТ Бердянська, Запорізька область.
Джерело: https://t.me/mypervie_zp/5555, архів: <https://archive.ph/hrRPP>

На фото: текст присяги, яку складають неповнолітні під час отримання паспортів громадян Росії. Вересень 2025 року, ТОТ Запорізької області.

Джерело: https://t.me/mypervie_zp/5861, архів: <https://archive.ph/wip/RTKzY>

ПРОГРАМИ РУСИФІКАЦІЇ

Індоктринація та русифікація українських дітей ведеться не лише через вивезення неповнолітніх в літні дитячі табори, а й у межах реалізації цілої низки російських проєктів, які діють цілорічно — наприклад, **«Більше, ніж подорож»** (рос. — «Больше, чем путешествие»), **«Університетські зміни»** (рос. — «Университетские смены»), **«Культурна карта 4+85»** (рос. — «Культурная карта 4+85») та інших.

За програмою **«Університетські зміни»** з тимчасово окупованих територій України **у 2025 році було вивезено 7533 дитини**. У попередні 2022–2024 роки учасниками русифікаційної програми «Університетські зміни» стали **30 985 українських дітей**²⁵. Метою програми де-факто є інтеграція в російську освітню систему та заохочення українських дітей до подальшого вступу до російських ЗВО.

Детальніше про програму — в аналітичному звіті [«Програма “Університетські зміни” як інструмент знищення української ідентичності та індоктринації дітей та молоді з тимчасово окупованих територій»](#).

За моніторинговий період дітей із TOT вивозили до Москви²⁶, Томська²⁷, Грозного^{28,29}, Республіки Дагестан³⁰, Ставрополя³¹ та інших міст і регіонів РФ.

Серед лекцій, які проводили учасникам «Університетських змін», — **«Служіння Батьківщині: з покоління до покоління»**³², зміст якої спрямований на нав'язування підліткам російської ідентичності через вивчення історії Росії «від Івана Грозного до сьогодення», виправдання війни проти України як «визволення» та «денацифікації», а також на героїзацію учасників війни проти України: їх ставлять в один ряд з героями Другої світової війни. У лекції використовують пропагандистські штампи про **«денацифікацію та демілітаризацію», окуповані області України називають «визволеними» та «поверненими до складу Росії»**, вводять релігійні мотиви для виправдання «самопожертви», цитують євангельські слова про любов, що **«покладає життя за друзів своїх», у контексті війни проти України**. А через вивчення «зброї перемоги» та історії військових формувань РФ дітей **готують до можливої військової служби в російській армії**.

Під виглядом освітньо-культурних поїздок за програмою **«Більше, ніж подорож»** учасників із TOT системно занурюють у російський історичний та мілітарний наратив. Наприклад, школярів з TOT Запорізької області в липні 2025 року вивозили до Москви та Підмосков'я до **Музею Перемоги, Парку «Патріот», храму Збройних сил РФ**, павільйону **«Росія — моя історія»**, де пропагується культ війни, героїзація радянського та сучасного російського солдата. Дітей залучають до пропагандистських програм на кшталт «1418 кроків до Пере-

25 <https://zonews.ru/news/universitetskie-smeny-za-tri-goda-sobrali-desjatki-tysjach-rebjet-istoricheskikh>, архів: <https://archive.ph/wip/1q7eT>

26 <https://t.me/obrzp/35282>, архів: <https://t.me/obrzp/35282>

27 <https://t.me/obrzp/35203>, архів: <https://archive.ph/wip/HGqio>

28 <https://t.me/obrzp/35055>, архів: <https://archive.ph/wip/omn2E>

29 https://t.me/mypervie_zp/5211, архів: <https://archive.ph/GBqXn>

30 <https://t.me/obrzp/34652>, архів: <https://archive.ph/wip/9MSpP>

31 https://t.me/mypervie_zp/5234, архів: <https://archive.ph/G9KMB>

32 <https://t.me/universmeny/381>, архів: <https://archive.ph/txCHo>

моги», формуючи у свідомості нав'язане відчуття належності до «російського народу-переможця»³³.

Окупаційна влада вивозить українських дітей із ТОТ до Росії і за іншими програмами. Наприклад, у липні учнів Новотроїцької школи № 2 ТОТ Херсонської області вивезли до Санкт-Петербурга для участі у військово-історичному форумі. На **молодіжному військово-історичному форумі «Олександрівський стяг»** школярі писали есе на «історичну тематику» та проходили «різноманітні змагання»³⁴. Такі заходи формують у дітей із ТОТ прив'язаність до російської історії та культури, презентуючи Росію як «нашу країну», що є асиміляцією та порушенням права дітей на збереження національної ідентичності.

На фото: діти з ТОТ Херсонської області на молодіжному військово-історичному форумі «Олександрівський стяг» з прапором Херсонської області (окупаційної влади). Липень 2025 року, Санкт-Петербург, РФ. Джерело: <https://t.me/depobrherson/14151>, архів: <https://archive.ph/wip/TqUhP>

Тож під виглядом «патріотичного виховання» та «збереження історичної пам'яті» окупаційна влада фактично проводить **ідеологічну інтеграцію українських дітей у російський культурно-історичний простір**, посилюючи процес русифікації та виправдовуючи сучасну агресію через мілітаризовані образи минулого.

33 <https://t.me/YugMolodoj/25735>, архів: <https://archive.ph/wip/F2R8N>

34 <https://t.me/depobrherson/14151>, архів: <https://archive.ph/wip/TqUhP>

2. МІЛІТАРИЗАЦІЯ

Моніторинговий період припав на літні місяці «оздоровчої кампанії», яку РФ активно використовує для мілітаризації дітей у позанавчальний час. Окупаційна влада й далі системно залучає неповнолітніх до заходів, спрямованих на підготовку до військової служби.

За інформацією окупаційної влади, на ТОТ Криму охоплено т. зв. оздоровчою кампанією **181 000** дітей³⁵, з ТОТ Херсонської області до т. зв. оздоровлення було залучено близько **4000** дітей³⁶, і така ж кількість, **4000** дітей, підпала під примусове російське оздоровлення і з ТОТ Запорізької області³⁷.

Улітку дітей із ТОТ залучали для воєнізованих ігор, вивозили в мілітаристські табори як на території РФ, так і на ТОТ.

ВОЄНІЗОВАНІ ТАБОРИ ТА ЗБОРИ

Приклади заходів для дітей із ТОТ Криму та Севастополя.

■ У липні 2025 року дітей із ТОТ Керчі, які є членами «Юнармії» та відвідують російський військово-патріотичний центр «Сіваш», вивезли до **табору «Іскренность»** у тимчасово окупованому Маріуполі Донецької області. Діти взяли участь у четвертій зміні військово-польових зборів «Патріот». Збори були організовані окупаційними структурами за участі «Молодої гвардії Єдиної Росії». На відкритті зміни був присутній т. зв. начальник управління опіки та піклування окупаційної адміністрації міста Маріуполя **Валерій Онацький**, який у зверненні до дітей сказав:

«...ви створюєте ланцюг поколінь, які протистоять сьогодні нацистській Україні, протистоять колективному Заходу... ви тут всі для величі та майбутнього нашої Батьківщини...» (Прим. — Ідеться про Росію. Наратив про «нацистську Україну» закріплений у російських підручниках історії та «Стратегії протидії екстремізму в РФ», використовується для ідеологічного оброблення дітей та як підстава для переслідування за проукраїнську позицію)³⁸.

35 <https://monm.rk.gov.ru/articles/dff423b6-153a-45a5-a701-fd208e5c23c0>.

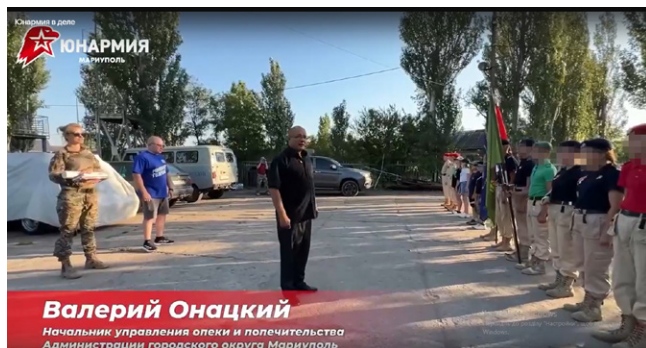
архів: <https://archive.ph/MHLWx>

36 <https://khogov.ru/news/okolo-1500-detej-iz-hersonskoj-oblasti-otpravilis-v-detskie-lagerya>, архів: <https://archive.ph/wip/FMssz>

37 <https://tass.ru/obschestvo/24888221>, архів: <https://archive.ph/wip/T4DZ4>

38 https://vk.com/video-213181913_456432548?t=2m8s&ref_domain=yastatic.net,

архів: <https://archive.ph/wip/m91uN>

На фото: скриншоти з відео виступу т. зв. начальника управління опіки та піклування окупаційної адміністрації міста Маріуполя Валерія Онацького на відкритті військово-польових зборів «Патріот» для дітей із ТОТ Криму. ТОТ Маріуполя Донецької області, липень 2025 року. Джерело: <https://surl.li/jdsbgi>, архів: <https://archive.fo/m91uN>

Організатори військово-польових зборів «Патріот», які проходили в таборі «Іскренність», зазначають, що цей проєкт **«і далі формує в дітей почуття відповідальності, поваги до історії та готовності захищати свою батьківщину»** (прим. — ідеться про Росію)³⁹.

Варто зазначити, що табір **«Іскренність»** у тимчасово окупованому Маріуполі Донецької області за літній період відвідали 700 дітей із ТОТ⁴⁰, серед яких діти з інвалідністю⁴¹. Саме діти з інвалідністю, а також діти-сироти — у фокусі пильної уваги представників окупаційної влади, зокрема Валерія Онацького, який відповідає за сприяння в оформленні документів на дітей, яких планують вивезти або вже вивезли до Росії. Важливо зазначити, що Онацький у березні 2022 року був причетний до вивезення із ТОТ Маріуполя 112 неповнолітніх, за що потрапив під санкції України⁴².

39 <https://t.me/mariupol24tv/96883>, архів: <https://archive.ph/wip/CzK3T>

40 <https://t.me/mariupol24tv/100417>, архів: <https://archive.ph/wip/zMgzg>

41 <https://mariupol-news.ru/society/2025/08/03/120454.html>, архів: <https://archive.ph/wip/mEWKn>

42 <https://www.president.gov.ua/documents/4152025-55397>, архів: <https://archive.ph/yDoml>

■ Наприкінці липня 2025 року у тимчасово окупованому місті Бахчисарай **«Кримпатріотцентр»**, відповідальний за «патріотичне» виховання молоді, організував **п'ятиденні збори для допризовної молоді**. Захід, організований окупаційною владою, позиціонується як «можливість для молоді підготуватися до служби в армії, покращити фізичну форму та зміцнити силу волі». До програми зборів увійшли, зокрема, **практичні заняття з основ військової справи, лекції з «військово-патріотичного виховання» та історії воєн**, а також **зустрічі з ветеранами та учасниками так званої «спеціальної воєнної операції»**. При цьому діти були одягнені у військову форму з шевронами «Збройні сили Росії» (рос. — «Вооруженные силы России»)⁴³. Організатори заявили: **«Ми пишаємось їхнім прагненням до знань та готовністю до служіння нашому суспільству та державі»**, — чим фактично підкреслили головну мету таких заходів — **виховання в дітей покорі окупаційному режиму та готовності служити в армії держави-агресора**⁴⁴.

На фото: неповнолітні, одягнені у військову форму та зі зброєю в руках під час проходження навчання на п'ятиденних зборах для допризовної молоді, організованих «Кримпатріотцентром». Липень-серпень 2025 року, ТОТ АР Крим. Джерело: https://t.me/crimean_patriot/8980, arxiv: <https://archive.ph/wip/KTINB>, https://t.me/crimean_patriot/8990, arxiv: <https://archive.ph/2zxlm>

43 https://t.me/crimean_patriot/8980, arxiv: <https://archive.ph/wip/KTINB>

44 https://t.me/crimean_patriot/9025, arxiv: <https://archive.ph/Tb6FG>

У липні 2025 року в дитячому оздоровчому таборі «Горний» поблизу ТОТ Севастополя окупаційна влада провела для дітей молодших загонів воєнізовану естафету. Учасники змагалися у швидкому **вдяганні військового спорядження, подоланні смуги перешкод, спорядженні магазинів, стрільбі з пневматичної гвинтівки, метанні ножів у ціль, а також у метанні протитанкових і ручних гранат**⁴⁵. Окрім цього, у таборі реалізується окрема освітня програма «Юний воїн», яку пройшло 435 дітей⁴⁶: вона включала навчання управлінню БПЛА, тактичні військово-спортивні ігри, зокрема гру «Щит і меч»⁴⁷. Програму реалізують за участі учасників т. зв. СВО та за підтримки т. зв. департаменту освіти і науки та т. зв. департаменту внутрішньої політики окупаційної адміністрації Севастополя в межах грантового проекту «Школа майбутніх командирів. Рівняння на героїв!»⁴⁸.

На фото: діти з предметами в руках, схожими на автомат і протитанкову кумулятивну гранату, під час воєнізованої естафети в дитячому оздоровчому таборі «Горний». Липень 2025, поблизу ТОТ Севастополя. Джерело: https://vk.com/album-122681115_307828432, архів: <https://archive.ph/wip/84ZU5>

45 https://vk.com/wall-122681115_8873, архів: <https://archive.ph/wip/zoXFS>

46 https://vk.com/wall-122681115_8810, архів: <https://archive.ph/Pgjvl>

47 https://vk.com/wall-122681115_8843, архів: <https://archive.ph/wip/y9pZR>

48 https://vk.com/wall-122681115_8845, архів: <https://archive.ph/wip/4XLBW>

■ Ще один приклад мілітаризації — організоване ДТСААФ Республіки Крим «Юнармійське літо – 2025» у тимчасово окупованій Ялті в межах програми **«Святе діло — захищати батьківщину»**. Протягом трьох місяців літа дітей залучали до фізичної та військово-прикладної підготовки, проводили лекції й демонстрували документальні матеріали про російські військові ЗВО, заохочуючи до вступу в них⁴⁹. Цей ж організатор, ДТСААФ Республіки Крим, провів і військово-спортивні змагання «Стежка бійця»⁵⁰, навчально-польові збори «Ніхто, крім нас!»⁵¹ та інші заходи, спрямовані на військову підготовку дітей і формування усвідомлення обов'язку «захищати Росію як свою батьківщину».

Приклади заходів для дітей із ТОТ Запорізької області.

■ У липні 2025 року близько **ста підлітків** із тимчасово окупованих районів Запорізької області стали учасниками третьої міжрегіональної зміни **«Час юних героїв»**, яку проводить **центр «Воїн»** у місті Волгоград (РФ)⁵². Загалом до цієї зміни було залучено **850 підлітків віком 14–17 років** із ТОТ України, а також із російських регіонів. Під керуванням інструкторів центру, більшість яких є військовослужбовцями РФ, неповнолітні проходили **вогневу, тактичну й інженерну підготовку**, опановували **основи зв'язку, використання безпілотників, тактичної медицини та національної безпеки Росії**. Така «робота з молодим поколінням» ведеться **за дорученням президента РФ Володимира Путіна** та має на меті, за твердженням організаторів, «виховання готовності до захисту Росії». А перебування українських дітей разом із російськими однолітками додатково створює умови для їхньої асиміляції та русифікації. За літо 2025 року проведено 4 подібні зміни для 3400 підлітків⁵³.

На фото: підлітки у військовій формі та зі зброєю в руках на зміні «Час юних героїв» від центру «Воїн». Липень 2025 року, Волгоград, РФ. Джерело: <https://t.me/YugMolodoj/25780>, архів: <https://archive.ph/wip/TkvGy>

49 https://vk.com/wall-196982714_1934, архів: <https://archive.ph/wip/zKNGO>

50 https://vk.com/wall-196982714_1932, архів: <https://archive.ph/wip/dfsix>

51 https://vk.com/wall-196982714_1899, архів: <https://archive.ph/wip/DjZAS>

52 <https://t.me/obrzp/35044>, архів: <https://archive.ph/wip/LBFmg>

53 <https://t.me/YugMolodoj/25780>, архів: <https://archive.ph/wip/TkvGy>

На фото: підлітки у військовій формі зі зброєю в руках, а також заходи під час зміни «Час юних героїв» від центру «Воїн». Липень 2025 року, Волгоград, РФ. Джере-ло: <https://t.me/obrzp/35031>, архів: <https://archive.ph/wip/1n4ki>

Результати роботи з мілітаризації дітей на ТОТ окупаційна влада демонструє на найвищому рівні. У вересні 2025 року одна з учасниць програми центру «Воїн», неповнолітня Катерина Топольницька з ТОТ Запорізької області, взяла участь у зустрічі з президентом РФ Путіним у Владивостоку. Під час зустрічі дівчина розповіла, що **планує вступати до військового ЗВО Росії і що саме табір «Воїн» допоміг їй вибрати майбутню військову професію**⁵⁴.

На фото: неповнолітні, зокрема з ТОТ, які є учасниками програм центру «Воїн», разом з президентом РФ Путіним та російськими військовослужбовцями. Вересень 2025 року, Владивосток, РФ. Джерело: https://t.me/mypervie_zp/5650, архів: <https://archive.ph/wip/QjJJR>

З 20 липня по 2 серпня 2025 року під гаслом «виховання патріотів» школярів із ТОТ Запорізької області також вивозили на базу навчально-тренувального центру Фонду спецназу Повітряно-десантних військ РФ «Преображенський». Організатори табору зазначають, що діти «заступили на бойову зміну» з підготовкою чинними офіцерами РФ, а серед цілей називають: «профорієнтацію» дітей, їхню «єдність» з росіянами, «зустрічі з героями СВО». При цьому організатори зазначають свою мету: **«Можливо, хтось із цих хлопців і дівчат через десять років одягне погони з трьома зірками і скаже новобранцям: “Мій шлях почався в Преображенському”»**.

Підтвердженням військової підготовки є свідчення дітей — 12-річний Максим із ТОТ Мелітополя розповів: *«Гвинтівка в руках виявилася важчою, ніж у “танчику”!»*⁵⁵

54 https://t.me/mypervie_zp/5650, архів: <https://archive.ph/wip/QjJJR>

55 <https://t.me/obrzp/35201>, архів: <https://archive.ph/wip/s3oFA>

Варто зазначити, що раніше **33** підлітки з ТОТ Донецької області, які пройшли навчання у Центрі «Преображенський», після навчання «визначилися з професією — захищати батьківщину» (прим. — ідеться про Росію)⁵⁶.

На фото: діти, одягнені в камуфляжну форму, стріляють з різних видів зброї, заряджають її набоєм, під керуванням інструктора під час перебування у Навчально-тренувальному центрі Фонду спецназу Повітряно-десантних військ РФ «Преображенський», липень-серпень 2025 року. Джерело: https://vk.com/album-60110764_306348473, архів: <https://archive.ph/wip/LeFPf>

На фото: діти разом з інструктором зі зброєю в руках під час святкування Дня Повітряно-десантних військ Росії. Навчально-тренувальний центр Фонду спецназу Повітряно-десантних військ РФ «Преображенський», РФ, серпень 2025 року. Джерело: https://vk.com/ksusha_grusha?z=photo628003477_457239797%2Fwall628003477_259, архів: <https://archive.ph/wip/AuFh4>

Детальніше — у статті [«Як Росія з українських дітей готує військовослужбовців своєї армії»](#).

■ **360 юнаків**, серед яких діти з ТОТ Запорізької, Донецької та Луганської областей, а також із Білорусі⁵⁷, взяли участь у **військово-патріотичних зборах «Гвардієць-2025»**, які проводились у серпні 2025 року в Пензі (РФ) на базі місцевого філіалу **Військової академії матеріально-технічного забезпечення**⁵⁸. Програма зборів передбачала **інтенсивну військову підготовку** за сучасними російськими стандартами — **тактичні, вогневі та стройові тренування**, а також спортивні змагання й творчі конкурси. Значна увага приділялася **«патріотичному вихованню»** та **формуванню у дітей командного духу**⁵⁹. Варто зазначити, що відкриття зборів проходило за участі заступників повноважного представника президента РФ у ПФО та «героїв Росії» — учасників т. зв. СВО. А правила внутрішнього розпорядку забороняли учасникам користуватися смартфонами й іншими гаджетами з доступом до інтернету й залишати територію зборів без дозволу начальника⁶⁰.

57 <https://penza.bezformata.com/listnews/v-penzu-na-sbori/149246447/>, архів: <https://archive.ph/wip/znDY5>

58 <https://t.me/obrzp/35298>, архів: <https://archive.ph/lowwh>

59 <https://penza.bezformata.com/listnews/sbori-gvardeetsc/149229033/>, архів: <https://archive.ph/wip/CFShT>

60 <https://proektypfo.ru/?id=6553&download=1>, архів: <https://archive.ph/oDKaS>

На фото: російський самохідний міномет, на якому їдуть учасники військово-патріотичних зборів «Гвардієць-2025», а також підлітки з ТОТ Запорізької області з прапором т. зв. Запорізької області (окупаційної влади). Пенза, РФ, серпень 2025. Джерело: <https://vk.com/albums-220041297>, архів: <https://archive.ph/wip/kUaxi>

Детальніше — у статті [«Гвардієць»: як Росія робить з дітей солдатів](#).

Деякі приклади заходів для дітей із ТОТ Херсонської області.

- У липні 2025 року 25 підлітків були вивезені до ТОТ Криму для участі у **військово-спортивних зборах**, організованих так званим **Молодіжним центром «Патріот»** спільно з **Козацьким центром «Вітязь»** за підтримки окупаційного **«Міністерства молодіжної політики Херсонської області»**. Діти проходили **заняття з допризовної підготовки** з елементами **козацької військової традиції** та **тактичні вправи**: стрільбу з лука, метання списів і ножів, фланкування шаблею та нагайкою, навчання користуванню протигазом і наданню першої медичної допомоги. До занять були залучені також **юнарімійці та представники російських молодіжних рухів** — **«Юг Молодой»**, **«Молодая гвардія Єдиної Росії»**, **«Волонтьори Перемоги»**, **військово-патріотичного центру «Воїн»** та інші⁶¹.

На фото: діти з ТОТ Херсонської області тримають в руках сухпайок армії Росії, на задньому плані — прапор т. зв. Херсонської області (окупаційної влади). ТОТ Криму, липень 2025 року.

Джерело: <https://vk.com/albums-220041297>, архів: <https://archive.ph/wip/kUaxi>

61

<https://t.me/m2moxo/3520>, архів: <https://archive.ph/wip/ghvDI>

■ Також у липні відбулася профорієнтаційна програма для учасників руху «Двіженіє первих» за участі Росгвардії. Понад 40 підлітків із окупованих Генічеського та Новотроїцького районів брали участь у зарядці, лекціях і майстеркласах, спрямованих на формування «дисципліни, командного духу та єдності з РФ». Дітям вручили збірку «Зв'язок поколінь» із історіями про «героїв Великої Вітчизняної війни» та учасників т. зв. СВО, де проводяться паралелі між війнами, а учасники прирівнюються до героїв⁶².

МІЛІТАРИСТСЬКІ ІГРИ

РФ і представники окупаційної влади активно залучають дітей із ТОТ до всеросійських військово-патріотичних ігор, зокрема до «Зарниці 2.0», яка охопила понад 3 мільйони учасників з усієї Росії та окупованих територій України⁶³.

Підлітки з ТОТ пройшли відбірковий, муніципальний, регіональний та окружний етапи^{64,65}, після чого потрапили на всеросійський фінал у Волгограді⁶⁶.

На фінальних змаганнях діти проходили випробування з вогневої, тактичної та інженерної підготовки, гарнізонної служби, саперної справи та подолання комбінованого маршу. Командирами «армій» виступали учасники війни проти України — ветерани т. зв. СВО, серед яких семеро «героїв Росії». **На відео діти з ТОТ заявляють, що хочуть бути такими, як їхні командири — учасники війни проти України**, що свідчить про наслідки ідеологічної обробки та створення «героїчного» образу військовослужбовців РФ⁶⁷. Церемонія нагородження відбулася на Мамаєвому кургані біля монументу «Батьківщина-мати кличе!», що символічно прив'язує дітей до російської військової історії⁶⁸.

Така мілітаризація під виглядом «патріотичного виховання» формує у дітей із ТОТ готовність до служби в збройних силах країни-агресора, нормалізує війну та насильство, створює умови для їхньої асиміляції через спільну участь з російськими однолітками у військових іграх.

62 <https://bloknot-herson.ru/news/rosgvardiya-i-dvizhenie-pervyh-formiruyut-novoe-p-1878573>, архів: <https://archive.ph/wip/BuZ4a>

63 https://t.me/zarnitsa2_0/1317, архів: <https://archive.ph/wip/YuDfY>

64 <https://t.me/mypervie92/5886>, архів: <https://archive.ph/wip/sAS20>

65 https://vk.com/wall-196982714_1780, архів: <https://archive.ph/wip/SO5pN>

66 https://t.me/mypervie_zp/5736, архів: <https://archive.ph/wip/VX1P4>

67 https://t.me/mypervie_zp/5776, архів: <https://archive.ph/wip/6tAOt>

68 https://t.me/mypervie_zp/5754, архів: <https://archive.ph/wip/wSCDe>

На фото: неповнолітні з ТОТ Запорізької області під час участі у Всеросійському етапі воєнізованої гри «Зарниця 2.0». Вересень 2025, Волгоград, РФ. Джерело: https://t.me/mypervie_zp/5754, архів: <https://archive.ph/wSCDe>

Вплив не обмежується вивезенням у військово-патріотичні табори та залученням до воєнізованих ігор: дозволяють дітям і підлітків на тимчасово окупованих територіях також просякнуте мілітаристською пропагандою.

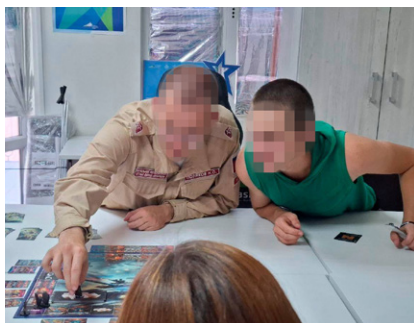
На базі молодіжного центру «Патріот» у Генічеську (ТОТ Херсонської області) у липні 2025 року розпочала роботу щотижнева ініціатива — вечори настільних ігор для молоді. Однією з таких ігор стала «Спецоперація на окраїні», у якій **учасники «очолюють батальйони» та «звільняють» українські міста (Київ, Одесу, Харків, Луганськ, Суми та інші) від «нацистської влади»**⁶⁹.

Ігрові банкноти прикрашені зображеннями Путіна, Лаврова⁷⁰ й Суровікіна⁷¹, а на елементах гри розміщені символи Z та V — знаки російської агресії. За твердженням виробників, частина прибутку від продажу гри спрямовується на підтримку російських військових⁷².

На фото: елементи гри «Спецоперація на окраїні». Джерело: <https://www.wildberries.ru/catalog/285874547/detail.aspx>, архів: <https://archive.ph/wip/oOhr0>

На фото: діти з ТОТ Херсонської області грають у гру «Спецоперація на окраїні». ТОТ Херсонської області, липень 2025 року. Джерело: <https://t.me/m2mxo/3463>, архів: <https://archive.ph/wip/fMgDZ>

70 Міністр закордонних справ Російської Федерації. Джерело: <https://mid.ru/ru/about/structure/minister>, архів: <https://archive.ph/wip/POpRE>

71 Російський воєначальник, з 8 жовтня 2022 року був командувачем Об'єднаного угруповання військ під час вторгнення Росії в Україну. Джерело: <https://surf.li/zipbvg>

72 <https://www.wildberries.ru/catalog/285874547/detail.aspx>, архів: <https://archive.ph/DXfFm>

Залучення дітей до таких заходів формує у них спотворене уявлення про війну як «гру», нормалізує насильство, а також створює сприйняття України як «ворога». Через розважальні формати окупаційна влада інтегрує пропагандистські наративи про «звільнення України» та «боротьбу з нацизмом», поступово перетворюючи мілітаризм на складову дитячого дозвілля й ідентичності.

Ще одним прикладом нав'язаного дозвілля дітей на тимчасово окупованих територіях став проєкт **«Діалоги з Героями»**, захід у межах якого був проведений у липні 2025 року на базі мультимедійного історичного парку **«Росія — моя історія» на ТОТ Запорізької області**. У заході взяли участь російські військові та представники військово-патріотичного центру «Воїн». Під час зустрічі дітям розповідали про «подвиги героїв» т. зв. СВО, прищеплювали ідеї любові до Росії як до «батьківщини» та нав'язували обов'язок відповідальності перед нею. Окрім цього, учасників навчали тактичної медицини, а також провели лекцією з «профілактики екстремізму та тероризму», що традиційно використовується для нав'язування дітям російських пропагандистських наративів⁷³.

Подібні заходи на всіх тимчасово окупованих територіях проводяться регулярно⁷⁴. Вони мають на меті **героїзувати військовослужбовців РФ**, які беруть участь у бойових діях проти України, формувати у дітей **сприйняття України як ворожої держави** та нав'язувати усвідомлення **необхідності «захисту» Росії**⁷⁵. Зазвичай ці події проходять за участі представників **силових структур РФ** і під пропагандистськими назвами, такими як **«Служу Вітчизні», «Герої СВО»** тощо^{76,77,78}.

На фото: діти разом зі співробітником Росгвардії. ТОТ Запорізької області, вересень 2025 року. Джерело: https://t.me/mypervie_zp/5619, архів: <https://archive.ph/wip/LKZLi>

73 <https://t.me/YugMolodoj/25795>, архів: <https://archive.ph/wip/HIKLi>

74 <https://t.me/goskommol/15754>, архів: <https://archive.ph/wip/KmgZz>

75 https://t.me/znanie_zp/880, архів: <https://archive.ph/wip/KGVVl>

76 https://t.me/mypervie_zp/5619, архів: <https://archive.ph/wip/LKZLi>

77 https://vk.com/@znanie_kherson-cherez-zhivoi-dialog-k-preemstvennosti-pokolenii-seriya-patr, архів: <https://archive.ph/wip/clVJw>

78 https://vk.com/@znanie_kherson-dialog-o-geroizme-shkolniki-hersonskoi-oblasti-stali-uchastn, архів: <https://archive.ph/wip/L3CfG>

Моніторинг показує, що РФ системно використовує літні програми на ТОТ для мілітаризації українських дітей під виглядом патріотичного виховання. Під час зборів і таборів дітей навчають військовій справі, героїзують російських військових і формують уявлення про Україну як про ворога. Такі практики спрямовані на поступову русифікацію та підготовку дітей до служби державі-агресору, порушуючи норми міжнародного гуманітарного права. Викликає занепокоєння те, що **новий закон РФ «Про патріотичне виховання»** (на момент написання цього звіту на етапі розроблення)⁷⁹, який передбачає обов'язкове військово-, громадянсько- та морально-патріотичне виховання, ймовірно, ще більше посилить мілітаризаційний вплив на дітей і молодь із ТОТ, формалізує системну роль держави у нав'язуванні мілітаризованих ідеалів та поглибить ризики асиміляції й залучення неповнолітніх до збройного конфлікту.

ВИСНОВКИ

Моніторинг за липень-вересень 2025 року фіксує продовження реалізації системної та масштабної політики Росії щодо мілітаризації та індоктринації українських дітей на тимчасово окупованих територіях. Тільки протягом літа 2025 року понад **189 000 дітей** із ТОТ були охоплені «оздоровчими» програмами, які де-факто є інструментами мілітаризації та русифікації. Понад **7500 дітей** вивезено до РФ за програмою «Університетські зміни», **3400 підлітків** пройшли військову підготовку в центрі «Воїн», понад **3 мільйони дітей**, і з ТОТ також, залучено до воєнізованої гри «Зарніца 2.0».

Ці цифри свідчать про комплексний і добре координований підхід окупаційної влади до асиміляції українських дітей. Росія одночасно використовує військово-патріотичні табори та збори з інструкторами-військовослужбовцями РФ, воєнізовані ігри з учасниками війни проти України як «наставниками», примусову паспортизацію з публічними присягами на вірність РФ, впровадження єдиних підручників з російською версією історії, перепідготовку педагогів для «правильного» викладання, програми русифікації під виглядом освітньо-культурних поїздок, а також мілітаризацію дитячого дозвілля через настільні ігри про «визволення» України. Такий багаторівневий вплив охоплює всі сфери життя дитини — від навчання до дозвілля, від літнього відпочинку до повсякденного шкільного процесу.

Документовані дії окупаційної влади є грубим порушенням IV Женевської конвенції, яка забороняє зміну національної ідентичності дітей окупованих територій та їх залучення до збройних сил окупанта, а також Конвенції ООН про права дитини, що гарантує право на збереження ідентичності та захист від військової експлуатації. Зокрема, згідно з оновленим коментарем МКЧХ до статті 50 IV Женевської конвенції (2025), окупаційній владі заборонено замінювати наявні системи освіти власними адміністративними структурами, запроваджувати військову освіту чи пропаганду в навчальних закладах, змінювати мову викладання, а також вносити дітей до списків будь-яких підконтрольних їй формувань — від молодіжних організацій до збройних сил (включно з добровільним вступом).

Особливе занепокоєння викликають довгострокові наслідки такої політики. Систематична мілітаризація формує у дітей готовність до служби в армії РФ, нормалізує війну та насильство, створює образ України як «ворога». Відновлення української ідентичності цих дітей після деокупації потребуватиме тривалої психологічної та освітньої реабілітації, а масштаб завданої шкоди вимірюватиметься роками.

З 2011 року, з
українського Криму

Наша місія

Наближаємо реінтеграцію
населення (де)окупованих
територій та закладаємо
основи гарантій неповторення

info@almenda.org

